

ЖІНОЧИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КИТАЮ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ФЕМІНІЗМ ЯК АНАЛІТИЧНА РАМКА

Марія ІЛЬНИЦЬКА

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Україна

У сучасних дослідженнях літератури міжвоєнного періоду дедалі більшої уваги набуває аналіз жіночого досвіду як окремої, автономної перспективи осмислення історичної реальності. Зокрема, С. Жигун пропонує розглядати жіночу прозу 1920–1930-х років як альтернативу домінантним радянському та націєтворчому наративам. На відміну від героїко-символічних моделей репрезентації історії, у творах письменниць цього періоду акцент зміщується на повсякденні практики виживання, тілесний і психологічний досвід війни, праці та материнства. Такий підхід дозволяє побачити жінку не як абстрактний образ «матері-нації», а як суб'єкта складного соціального й особистісного переживання, що перебуває в полі напруги між проголошеною емансипацією та реальними умовами життя (Жигун, 2021). Так, Жигун С. вважає, що у межах соціального реалізму ХХ століття жіночий досвід виконує важливу символічну та етичну функцію. Жінка часто постає як носійка мовної й культурної пам'яті, моральний орієнтир або точка, через яку артикулюється національна ідентичність (передусім у материнських образах). Проте така репрезентація має обмежувальний характер: жіночий досвід не осмислюється як самодостатній, а використовується для підтримки головного наративу національного самоствердження (Жигун, 2017). На думку дослідниці, жінки брали активну участь у національно-визвольній боротьбі, але їхній досвід часто залишався непоміченим або спрощеним. У літературі жінок зазвичай показують як помічниць, берегинь чи символів, а не як повноцінних учасниць боротьби зі своїм власним голосом. Через це реальні труднощі, втрати й травми жінок або замовчуються, або подаються без глибокого осмислення. У результаті жіночий досвід війни присутній в історії, але досі не отримав належного розуміння й оцінки (Жигун, 2024).

Феміністичний рух у Китаї, на думку Ю. Крістевой, виник на початку ХХ століття, після заснування Китайської Республіки у 1912 році. Він відомий під назвами «рух за права жінок» (女权运动) та «рух за виборче право» (参政运动). Рух зазнав сильного впливу західних суфражисток, але також був реакцією на традиційне феодально-патріархальне суспільство Китаю. На думку дослідниці, головною метою руху була підтримка республіки та досягнення рівних прав для жінок і чоловіків. Жінки вимагали доступу до вищої освіти, права голосу й обрання, свободи вибору чоловіка, скасування полігамії, продажу жінок і застарілих сімейних звичаїв. На думку Ю. Крістевой, для китайських жінок фемінізм не існує як автономна ідеологія: він постійно перетинається з національним проєктом,

марксизмом та класовою боротьбою. Це створює розщеплений досвід: з одного боку, жінка — символ модернізації Китаю; з іншого — її власні права відкладаються «на потім» заради революції, війни чи партійної дисципліни. Особливо показовим є поділ між групами жінок: представниці інтелігенції, які формулюють вимоги та мову руху; представниці селянства, які зазнають найжорсткішого патріархального контролю; представниці робочого класу, які борються переважно за економічне виживання, а не за символічні права. Таким чином, на думку дослідниці, жіночий досвід є нерівномірним і фрагментованим, що підриває уявлення про «єдину жіночу спільність» (Kristeva, 1977).

Натомість китайський вчений Лінь Юйтан вбачає емансипація жінок мислиться не як результат боротьби самих жінок, а як побічний ефект соціальних змін: освіти, урбанізації, західного впливу. Таким чином, жінка залишається радше об'єктом трансформацій, ніж їх активним суб'єктом (Lin, 1939).

Ю. Крістева в дослідженні «Про китайських жінок» також згадує феномен «自梳女» («жінок, які самі собі зачісуються») і демонструє межу можливого жіночого самовизначення в умовах часткової економічної незалежності. Відмова від шлюбу, спільне життя жінок, можливі одностатеві стосунки — це альтернативний жіночий досвід, який існує поза родиною, але не поза економікою. Його зникнення під час кризи 1930-х років показує, наскільки крихкою була ця свобода: жіноча автономія виявляється залежною не від прав, а від матеріальних умов (Kristeva, 1977). Особливе місце у науковиці займає тема жіночого самогубства. Самогубство інтерпретується не як індивідуальна слабкість, а як крайня форма соціального насильства, спричиненого примусовими шлюбами, мораллю «цнотливості» та відсутністю виходу. Жіночий досвід тут, на думку Крістєвої - це досвід зламаного горизонту майбутнього. Позиція Мао Цзедунa, який закликає замінити самогубство боротьбою, важлива, але водночас симптоматична: жіноче страждання знову переводиться в русло колективної мети, революції, а не особистого визволення (Kristeva, 1977).

Значний внесок у дослідженні розвитку гендерних студій у китайській гуманітаристиці зробила Н. Ісаєва. У наукових розвідках науковиці зазначено, що розквіт гендерного літературознавства в Китаї розпочався «ще у період руху «4 травня» 1919 р., але набув активного розвитку лише наприкінці ХХ ст., завдячуючи потужному впливу західних теорій феміністичної літературної теорії та критики» (Ісаєва, 2016). Н. Ісаєва також наголошує, що у середині 80-х років жіноча література в Китаї зазнала змін. Зокрема, «цьому сприяють і результати політики «реформ і відкритості», запровадженої ще наприкінці 1970-х рр (Ісаєва, 2017). До того ж, дослідниця пояснює, що у китайській жіночій літературі «простежується прагнення письменниць всебічно досліджувати основи

жіночого буття і жіночої психології, не оминаючи увагою раніше маргіналізовані теми жіночої тілесності та сексуальності (Ісаєва, 2017). Так, Н. Ісаєва констатує, що «концептуалізація поняття «жіноча література» та його термінологічна сутність дотепер викликає дискусії в Китаї. Найбільш уживаним став термін 女性文学(女性 «жіноча стаття» + 文学«література!»), який, тим не менш, не набув чіткої дефініції» (Ісаєва, 2021).

Порівняльний аналіз українського та китайського матеріалу ХХ століття демонструє, що жіночий досвід системно підпорядковувався домінантним націєтворчим, революційним і соціалістичним наративам. У межах цих дискурсів жінка функціонує не як автономна історична суб'єктка, а як символ, моральний ресурс або знак модернізації, через який легітимується «велика історія». Фемінізм у цьому дослідженні постає не як універсальна програма визволення, а як критична аналітична рамка, що виявляє механізми редукції, заміщення та інструменталізації жіночого досвіду. Український і китайський контексти засвідчують спільну логіку відкладеної емансипації: жіночі права декларуються, але не інституціоналізуються, залишаючись залежними від політичної доцільності та економічних умов. Фрагментація жіночого досвіду за класовими, соціальними й культурними ознаками підриває уявлення про «єдину жіночу спільність» і водночас виявляє структурне насильство, замасковане колективними ідеологічними цілями. Таким чином, повернення жінки в історію можливе не через додавання «жіночого голосу», а через радикальний перегляд самих принципів побудови історико-літературних наративів.

Список використаних джерел

- Жигун С. (2021). Why Is the History of Ukrainian Literature Silent About the Women Writers of the Second and Third Decades of the 20th Century? *Transilvania*. (11-12). Pp. 59-66.
- Жигун С. (2017). Соціальний реалізм в українській літературі ХХ ст. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. № 2. С. 27-36.
- Жигун С. (2024). Прикрашений, маргіналізований, недоосмислений: жіночий досвід в українській жіночій прозі про боротьбу УПА. *Слово і час*. № 3. (735). С. 52-68.
- Kristeva J. (1977). *About Chinese Women*. Urizen Books.
- Lin Y. (1939). *My country and my people*. Heinemann.
- Ісаєва Н. (2016). Гендерне літературознавство у Китаї: витоки і становлення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 1. С. 44-49.
- Ісаєва Н. (2017). Китайська жіноча література II половини ХХ століття: основні тенденції розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 1. С. 53-62.
- Ісаєва Н. (2021). Особливості формування гендерної термінології в сучасному китайському літературознавстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 2. №30. С. 24-28.